

Абсолютна монархія

П л а н

- 1. Виникнення абсолютної монархії.**
- 2. Французький класичний абсолютизм.**
- 3. Абсолютна монархія в Англії.**
- 4. Абсолютна монархія в Німеччині.**
- 5. Абсолютна монархія в Росії.**

Абсолютизм виникав у перехідні періоди, коли в надрах феодалізму почався розвиток капіталістичних відносин:

- розвивалася торгівля, цьому сприяли Великі географічні відкриття;
- розвивалися банки;
- з'явилася мануфактура;
- формувалися нові класи: буржуазія і пролетаріат;
- посилилася експлуатація селянства

Виникнення абсолютної монархії

Французький класичний абсолютизм

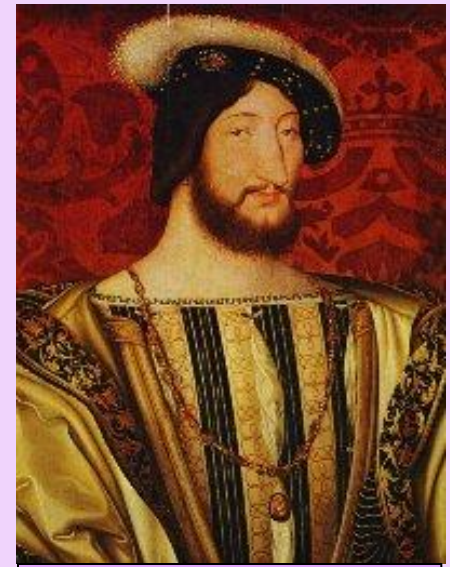
Людовік XII

Початок формування абсолютної монархії у Франції поклала династія Валуа.

За правління **Людовіка XII, Франциска I, Генріха II** і його дружини **Катерини Медичі** відбувається:

- територіальне і національне об'єднання первісно відокремлених територій;
- відродження римського права з обґрунтованою у ньому ідеєю необмеженої влади правителя:

“ що вимагає король — вимагає закон ”.

Франциск I

Генріх II

Катерина Медичі

Розквіт абсолютизму у Франції припадає на правління династії Бурбонів.

Генріх IV

Засновник династії **Генріх IV** (1589-1610) припинив релігійні війни, проводив політику протекціонізму, спрямовану на підтримку національного виробництва та торгівлі.

За **Людовіка XIII** (1610-1643) фактично державою керував кардинал Ришельє, він був головою королівської ради, займав у державному апараті 32 посади, провів ряд реформ, спрямованих на зміцнення держави.

Завершилося становлення абсолютизму за короля **Людовика XIV** (1643–1715 гг.), якого називали Король-Сонце йому приписують крилату фразу: “ Держава – це я! ”

Людовик XIV

Людовік XIII

Ришельє

Суспільний лад Франції

1 стан
духівництво

католики
(державна
релігія)

протестанти
(гугеноти)

- землевласники;
- податки не платили;
- займали посади у державному апараті;
- на церковні посади призначав король

2 стан
дворянство

дворянство шпаги
(родове)

дворянство мантиї
(буржуа, які
купили титул і
посаду)

- землевласники;
- податки не платили;
- займали посади у державному апараті;
- обов'язок: служба королю

Суспільний лад Франції

міщанство

буржуа (власники мануфактур, купці, банкіри)

- платили податки;
- не мали права займати посади в державному апараті

наймані робітники

цехові ремісники

підмайстри

3-й стан

вільні

- право вільно пересуватися;
- право укласти різні договори

селянство

чиншові

цензитарії

закріпачені

панщина

Державний лад Франції

король

ради

канцлер

Державні секретарі

місьцеве управління

Велика рада

Паризький парламент
(вищий суд)

іноземних справ

губернатор

Верхня рада

Генеральний контролер
фінансів /
суперінтендант
фінансів

військових справ

інтендант поліції,
юстиції і
фінансів

депеш

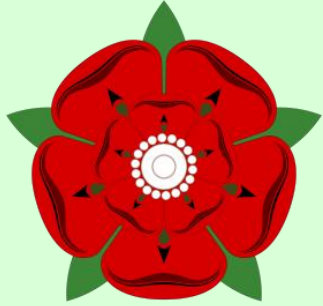
внутрішніх справ

фінансова

Емблеми

Ланкастерів

Йорків

Тюдорів

Становлення абсолютної монархії в Англії відбулося за правління династії Тюдорів.

Засновником династії був **Генріх VII** (1485-1509 рр.), коронуванням якого завершилася багаторічна боротьба за королівський престол кланів **Ланкастерів** і **Йорків** (двох гілок династії **Плантагенетів**), яка увійшла в історію під назвою “**війни Червоної та Білої троянд**”. Війна завершилася перемогою **Генріха Тюдора**, який по материнській лінії був пов’язаний із кланом Ланкастерів. У 1486 р. **Генріх Тюдор** одружився з **Єлизаветою Йоркською**, таким чином була відновлена єдність династії. У 1603 р., після смерті Єлизавети I Тюдор, корона Англії перейшла до Якова I, засновника династії Стюартів.

Внутрішня політика Генріха VII (1485-1509)

Створив «Зоряну палата» - грізний політичний суд короля, що карав противників абсолютизму.

Розпустив військові дружини великих феодалів.

Рішуче придушив кілька заколотів знаті.

Зрівняв з землею замки непокірних.

Знищив аристократичні клани тих, хто за правом крові міг претендувати на трон.

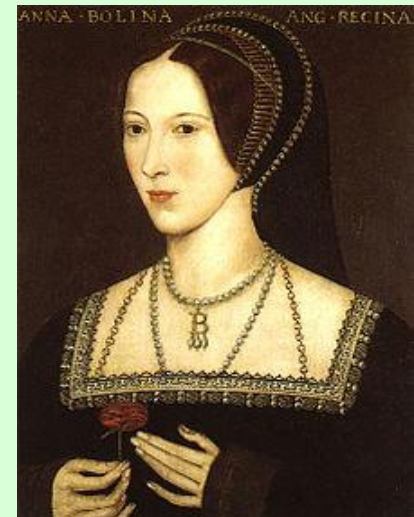
Конфіскував землі та інше майно заколотників.

Відібрав ряд судових прав у лордів, розширивши юрисдикцію королівських судів.

Внутрішня політика Генріха VIII (1509-1547)

Генріх VIII

Анна Болейн

Обмежив вплив парламенту:

- змусив парламент надати королівським указам силу закону;
- контролював вибори до парламенту;

Сприяв розвитку флоту.

Змусив парламент прийняти закони про вихід Англії з-під юрисдикції Римського папи, та про проголошення короля главою Англіканської церкви.

Закрив католицькі монастирі, землі й цінності монастирів конфіскувались і переходили у власність короля.

Розлучився з першою дружиною – Катериною Арагонською, другою дружиною короля стала Анна Болейн, яка народила йому доньку – майбутню королеву Єлизавету I. Загалом, Генріх VIII мав шість дружин.

Політика Єлизавети I (1558-1603)

Англійський абсолютизм досяг найвищого розквіту.

Англіканство стало державною релігією, однак католикам дозволено служити месу, що вберегло країну від громадянської війни.

Надавала щедрі пожалування дворянам.

Проводила політику протекціонізму в галузях виробництва і торгівлі.

Сприяла розвитку флоту, який, за допомогою піратів, розгромив “Непереможну армаду” (іспанський флот), панування на морі переходило до Англії.

Спонсорувала експедицію Френсіса Дрейка до узбережжя Америки з метою відкриття нових земель. Протоку Дрейка, що з'єднує Атлантичний і Тихий океан, названо на його честь.

Ще один пірат (і поет), Уолтер Релі, заснував в Америці першу англійську колонію і назвав її Вірджинією (Дівою) на честь своєї королеви.

Державний лад Англії

король

Парламент
- палата лордів
- палата громад

Таємна рада

Зоряна палата

суди

Висока комісія

лорд-канцлер

армія,
флот

Вестмінстерські
суди

церква

лорд-скарбник

лорд-зберігач
печатки

лорд-адмірал

мирові
суди

Місьцеве
управління

Лорд-лейтенант

церковний староста

Особливості економічних відносин

Зростання попиту на англійську шерсть викликало перетворення маєтків феодалів на товарні господарства, це сприяло накопиченню капіталу і виникненню **мануфактур**.

Почався процес “**огороджування**” – захоплення феодалами общинних земель. Це прискорило майнове розшарування сільського населення, з'явилася велика кількість безземельних батраків.

Таким чином сформувалися два основні елементи капіталістичного виробництва: вільний капітал і вільні робочі руки.

В Англії **капіталістичні відносини** почали формуватися спочатку **у сільській місцевості**, а не у місті, що обумовлювалося близькістю до місця вироблення сировини, та відсутністю у селах цехів, які гальмували розвиток виробництва.

Суспільний лад Англії

1 стан
духівництво

англіканське

католицьке

- державна релігія;
- главою церкви є король
- єпископів призначав король;
- архієпископи є членами палати лордів.

2 стан
дворянство

родове

джентрі
(нове, титул куплено)

- податків не платили;
- не вважалося принизливим займатися справами 3-го стану – промисловим виробництвом і торгівлею

Суспільний лад Англії

сільські жителі

3-й стан

міські жителі

фригольдери (вільні селяни-фермери)

копігольдери (безземельні селяни, виконували феодальні повинності)

наймані робітники

купці, цехові майстри

дрібні ремісники, підмайстри

- поступово ліквідовується панщина;
- землю феодали передають селянам в оренду;
- зникає кріпосна залежність.

панували феодальні відносини

Особливості абсолютизму у Німеччині

У результаті політичної роздробленості Німеччини, закріпленої Золотою буллою, до XVI ст. абсолютна монархія утвердилася в кожному окремому князівстві. Це був князівський чи обласний абсолютизм.

У Франції та Англії перехід до абсолютної монархії забезпечив створення централізованої держави.

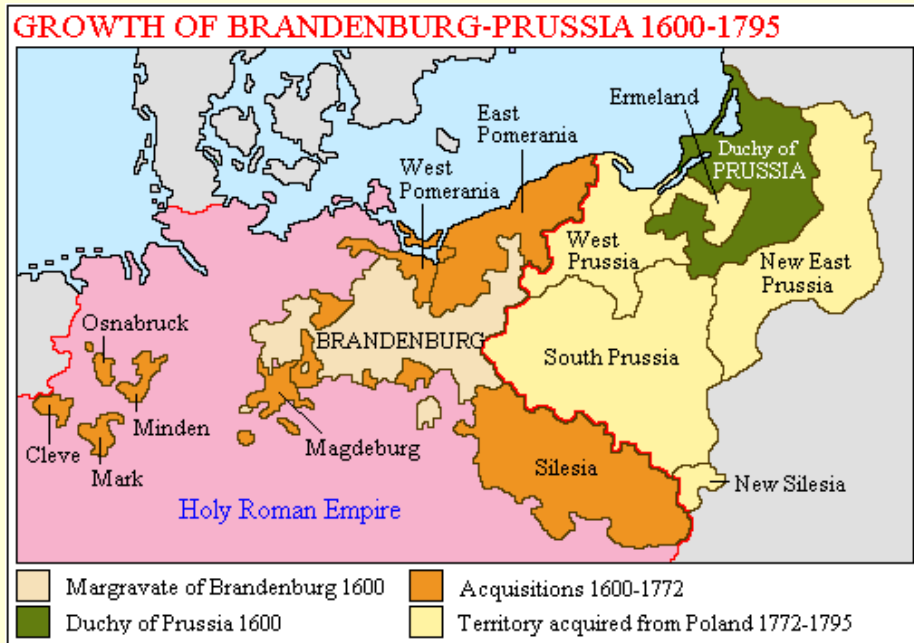
У Німеччині княжий абсолютизм іще більше закріпив стан економічної та політичної роздробленості.

Княжий абсолютизм був реакційним.

ПРУССІЯ

Серед усіх німецьких держав особливо посилилося маркграфство Бранденбургське, яке у 1701 перетворилося у королівство Пруссія.

Правляча династія **Гогенцоллернів** почала князувати у Бранденбурзі у 1415 р., територія держави тоді складала 23 751 кв. км., внаслідок агресивної зовнішньої політики наприкінці XVIII ст. королівство зросло до 194 891 кв. км.

Лише три поділи Польщі принесли Пруссії більше ніж 76 тис. кв. км., на яких були створені три провінції:

Західна Пруссія,
Південна Пруссія і
Нова Східна Пруссія

Пруссія

Особливо яскраво абсолютизм королівської влади проявився в Пруссії. Насамперед у цій частині Німеччини утвердилися бюрократизм і дріб'язкова регламентація навіть приватного життя, що є характерним для **поліцейської держави**. Основним принципом було повне ігнорування будь-яких особистих прав громадян.

Арешти, конфіскації, переслідування іновірців, цензура приватного листування, втручання в особисте життя, регламентація одягу і навіть їжі - все це знайшло прояв у поліцейській системі управління.

Пруссський абсолютизм

Фрідріх Вільгельм I

Засновником “поліцейської держави” вважають короля **Фрідріха Вільгельма I** (1713-1740), якого називають «фельдфебель на троні». Він ненавидів етикет і розкоші. Його правління пройшло під гаслами: “контроль” і “економія”. Армія зросла удвічі.

Фрідріх Вільгельм II

За **Фрідріха II Великого** (1740-1786) Пруссія перетворилася на одну із найсильніших держав Європи. Король називав себе “першим слугою своєї держави”. Територія держави зросла удвічі, витрати на армію складали $\frac{2}{3}$ державного бюджету.

Фрідріх II

Фрідріх Вільгельм II (1786-1797) поступався своїм попередникам. Найбільшим здобутком короля була участь Пруссії у 2-му та 3-му поділах Польщі. Територія держави зросла, однак економіка почала занепадати.

Суспільний лад Німеччини

римо-католицької
конфесії

- користуючись роздробленістю Німеччини Папа Римський прагнув підкорити світську владу;
- архієпископи належали до числа курфюрстів;
- продаж індульгенцій та інші церковні побори викликали все більше невдоволення.

духівництво

протестантських
конфесій
(переважно –
лютеранської)

- протестантський рух виник у Німеччині;
- утвердився принцип “чиє правління – того й віра”, що сприяло посиленню розробленості і зміцненню світської влади;
- проведено секуляризацію церковних і монастирських земель;
- духівництво не вважалося наділеним особливою благодаттю.

Суспільний лад Німеччини

курфюрсти,
великі князі

- фактично вийшли з-під влади імператора;
- колегія курфюрстів вирішувала усі найважливіші державні справи;
- узурпували право вводити у своїх володіннях нові податки, ландтаги не скликались.

дворянство

дрібне
дворянство

- власники землі;
- займали найважливіші державні посади;
- монополізували офіцерські посади.

Суспільний лад Німеччини

селянство

вільні (переважно на заході Німеччини)

сплачували сеньйору грошовий податок - чинш

кріпаки (переважно на сході Німеччини)

працювали на панщині

купці,
цехові майстри

міщанство

буржуа (власники мануфактур)

підмайстри,
позацехові
ремісники, наймані
робітники

- панують феодальні відносини;
- у кращому стані були жителі вільних міст, однак у період абсолютизму їх кількість зменшилася, міста підпорядковані князям

Кароліна

У 1532 р. рейхстаг прийняв загальнонімецьке кримінальне і кримінально-процесуальне уложення “Кароліну”, створену в роки правління імператора Карла V і названу на його честь.

Уложення містило 219 статей, приблизно 1/3 з них присвячені кримінальному та 2/3 кримінально-процесуальному праву.

Метою уложення було встановлення одноманітного судочинства та відміна “нерозумних звичаїв” у князівствах і землях. Водночас за князями зберігалось право суду за своїми “успадкованими і справедливими звичаями”.

Злочини за “Кароліною”

проти релігії

- богохульство;
- блюзнірство;
- чаклунство;
- порушення клятви.

проти особи

- убивство;
- тілесні ушкодження;
- наклеп;
- образа.

проти моральності

- двоєженство;
- подружня зрада;
- розпуста;
- кровозмішення;
- розбещення неповнолітніх;
- зґвалтування.

проти правосуддя

- лжесвідчення;
- хабарництво судді.

проти держави

- образа імператорської величності;
- підробка грошей, документів;
- зрада.

проти власності

- крадіжка;
- грабіж;
- розбій;
- пошкодження чужого майна.

проти порядку управління

- бунт;
- порушення земського миру;
- помста;
- бродяжництво;
- підпал.

проти правил торгівлі

- обважування;
- обмірювання;
- продаж неякісного товару.

Неправдивий донос злочином не вважався

Призначення покарання за “Кароліною”

обставини, які звільняли від кримінальної відповідальності

- необхідна оборона;
- убивство під час затримання злочинця;
- убивство господарем у своєму домі злодія під час нічної крадіжки;
- убивство чоловіком особи, що вчинила перелюб з його дружиною чи донькою;
- відсутність вини.

обставини, які пом'якшували покарання

- відсутність наміру;
- вчинення злочину у стані гніву;
- малолітній вік (до 14 років);
- стан великої голодної нужди.

обставини, які обтяжували покарання

- вчинення злочину привселюдно;
- “зухвалий, зловмисний характер злочину”;
- вчинення злочину повторно;
- вчинення злочину групою осіб;
- великий розмір завданої шкоди;
- вчинення злочину проти свого господаря;
- дурна слава злочинця...

Покарання

Основна мета - залякування

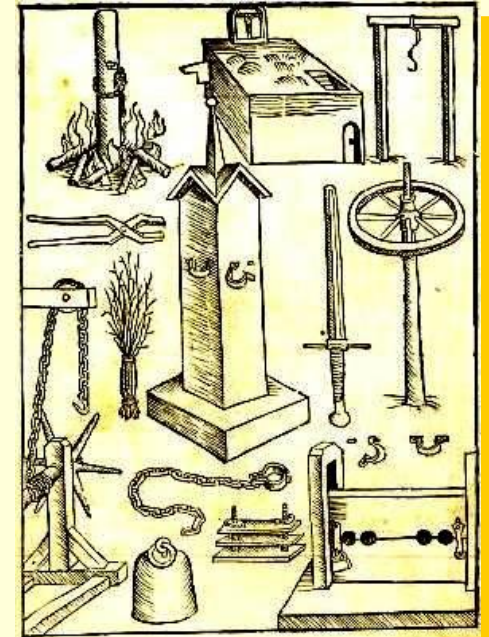

За більшість злочинів основним видом покарання була смертна кара. Розрізнялася **проста страта** - відсічення голови мечем, повішення, утоплення;
кваліфікована - спалення, четвертування, колесування, поховання заживо.

Інші види покарання:

членоушкоджувальні (відрізання язика, вух, пальців, руки, виколювання очей);
тілесні (побиття різками),
ганебні (позбавлення прав, приковування до ганебного стовпа у залізному ошийнику, таврування),
вигнання з країни, відшкодування збитків, штрафи.

Додаткові види покарання: конфіскація майна, шматування тіла розпеченими кліщами, волочіння до місця страти.

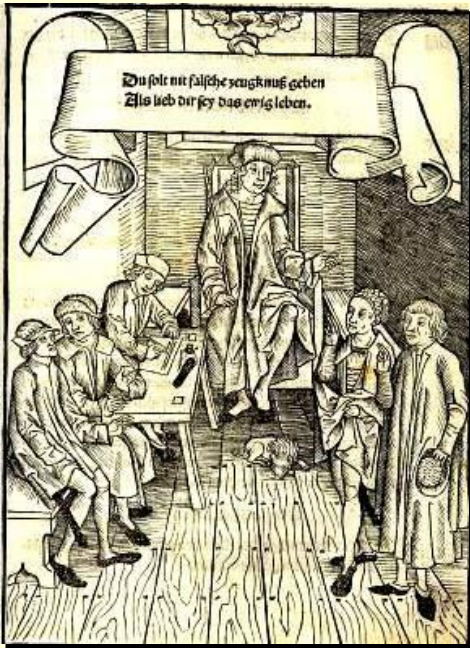

Рецидивістів належало саджати до в'язниці на невизначений термін.

Кримінальний процес

Основна форма розгляду кримінальних справ – **інквізиційний** (розшуковий) процес:

- обвинувачення висувалося від імені держави;
- розслідування велося за ініціативою суду і не було обмежено строками

Стадії інквізиційного процесу

1. Дізнання: - встановлення події злочину;
- встановлення особи підозрюваного;
- таємний збір інформації про злочин і підозрюваного.

2. Загальне розслідування: попередній короткий допит арештованого.

3. Спеціальне розслідування – збір доказів:
- ґрунтовний допит обвинуваченого;
- допит свідків;
- тортури;
Винесення вироку.

Судний день: оголошення вироку.

докази

Для кожного злочину визначалися “повні і доброякісні” докази.

Однак обвинувальний вирок можна було винести лише на підставі **особистого зізнання** обвинуваченого – або добровільного, або під тортурами.

Зізнання отримане під тортурами вважалось **доказом**, якщо:

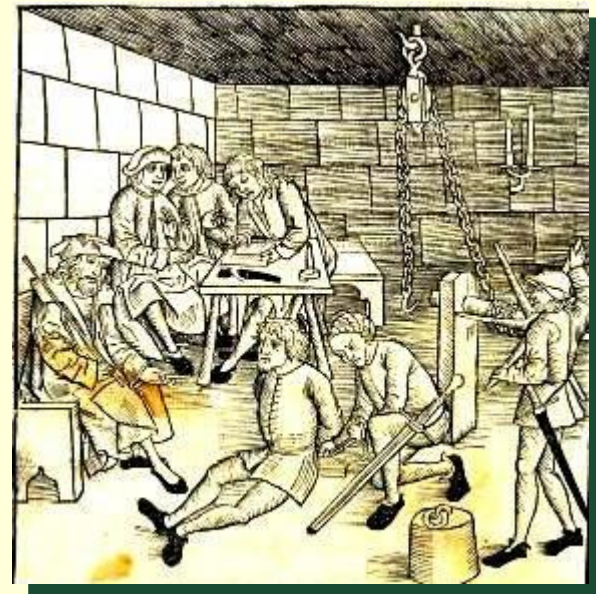
- отримано і записано не під час тортур, а після їх завершення;
- підтверджене через день і не у камері тортур.

Якщо обвинувачений наступного дня відмовлявся від сказаного, суддя мав право відновити допит під тортурами.

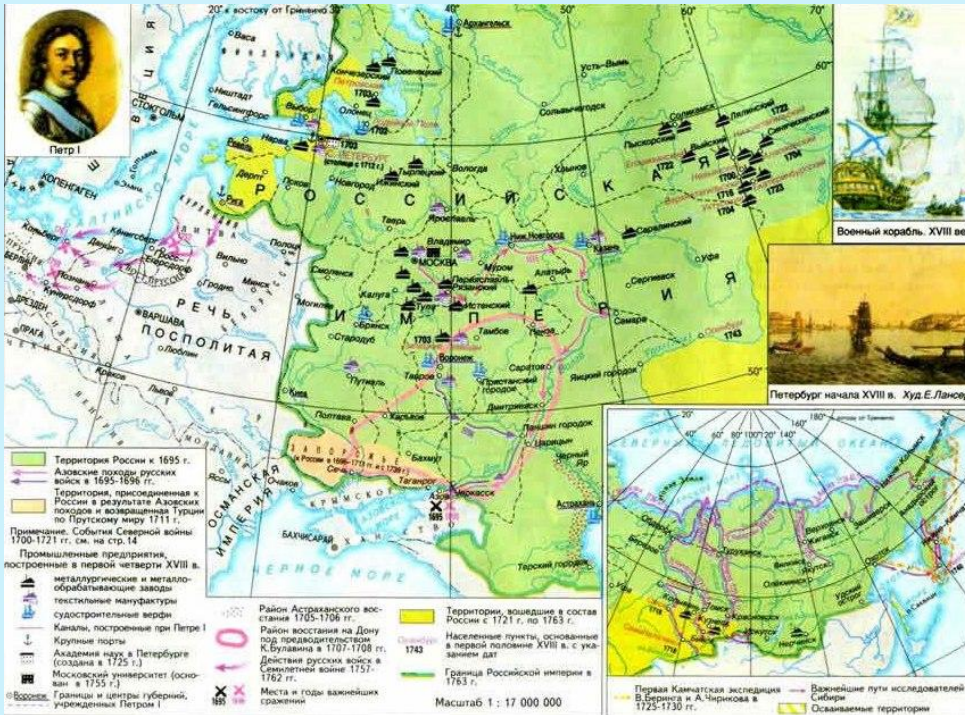
тортури

Привід: 1) свідчення принаймні двох “добрих” свідків;
2) наявність підстав для підозри (лиха слава і т. ін.)

Умови: присутність судді, двох судових засідателів і судового писаря

Особливості абсолютизму в Росії

У Європі становлення абсолютизму відбувалося в умовах розвитку капіталістичних відносин

У Росії політично і економічно панівним станом залишалося дворянство;

буржуазія впродовж 18 ст. була нечисленною і не впливовою;

буржуазія формувалася переважно із купців;

мануфактури, у більшості своїй, були власністю держави;

на мануфактурах працювали переважно кріпаки.

Абсолютизм сформувався в умовах феодално-кріпосницького ладу і тривалий час його свято охороняв

Формування абсолютизму розпочалося за правління **Олексія Михайловича (1645-1676)**

- рідше скликалися Земські собори;
- зменшувалася роль Боярської Думи, зростало значення Ближньої Думи і приказних чиновників;
- закладено основи формування регулярної армії, створено драгунські, гусарські, рейтарські полки;
- прийнято “Соборне уложення” – перше друковане джерело російського права, в якому здійснено систематизацію чинного законодавства, діяло впродовж майже 200 років;

- уклав Переяславський договір з Військом Запорозьким (Україною), однак, ще за життя Богдана Хмельницького порушував його умови, намагаючись підпорядкувати собі Україну;

- Переяславські статті 1659 р., укладені з Юрієм Хмельницьким, фактично означали входження Війська Запорозького до складу Московського царства як автономії.

Повний титул Олексія Михайловича: «Божою милістю Великий Государ Цар і Великий князь, вся Великія і Малия і Білія Росії самодержець, і багатьох держав і земель Східних і Західних і Північних отчич і дідич, і спадкоємець, і государ, і володар»

Остаточне утвердження абсолютизму відбулося
за правління
Петра I Олексійовича (1689-1725)

створив регулярну армію і військово-морський флот, запровадивши для цього рекрутську повинність;

- створив урядовий Сенат та колегії – галузеві органи управління;
- урівняв боярство і дворянство в обов'язках і правах;
- відкрив шлях до державних і офіцерських посад обдарованим представникам 3-го стану;
- ліквідував патріаршество і заснував Святіший Синод – державний орган управління справами церкви;
- проводив політику протекціонізму в економіці;
- широко залучав іноземних фахівців;
- відкрив Академію наук;
- запровадив прийняту в Європі систему літочислення “від Різдва Христового”;
- носіння боярами “російського плаття” і борід карав каторгою і конфіскацією майна.

1721 р. Росію проголошено імперією

Єлизавета Петрівна (1741-1761)

Проголошувала, що дотримуватиметься політики Петра I.

- ліквідовано внутрішні мита;
  - запроваджено єдине мито на ввіз/вивіз товарів через кордон держави;
  - засновано перші в Росії банки;
  - розвивалися мануфактури, фабрики і металургійні заводи;
  - відновила гетьманство в Україні;
  - розпочато виробництво фарфору в Росії
-
- власність на землю і кріпаків проголошено монопольним правом дворянства;
  - проведено податкову реформу: замість податку з двору введено подушний;
  - за ініціативи І.Шувалова та М.Ломоносова засновано Московський університет та Академію художеств;
  - надзвичайно любила розкішні наряди і бали, після смерті імператриці в її гардеробах залишилось 15 тисяч суконь.

Катерина II – законодавиця у храмі Правосуддя (Д.Левицький)

Катерина II (1762-1796)

Період правління називають “просвіченим абсолютизмом”

- листувалася Вольтером, Дідро;
- надавала їм матеріальну допомогу;
- ті, у свою чергу, вихваляли її розум і політику.

Розмірковувала про свободу і ліквідацію кріпацтва;

- вважала, що освічений монарх не може виступати як неотесаний тиран чи деспот;
- дозволила поміщикам засилати селян на каторгу;
- заборонила селянам подавати скарги на поміщиків;
- жорстоко придушила повстання Пугачова та сотню інших селянських виступів.

- створила Раду при височайшому дворі як дорадчий орган, значення Сенату впало;
- здійснила секуляризацію церковних земель;
- очолювала “Комісію з Уложення”, для вироблення нового законодавства, оснований на ідеях Просвітництва;
- робота комісії завершена не була, однак саме на засіданні комісії Катерину названо Великою;

О.Пушкін роботу депутатів назвав “непристойно розіграним фарсом”

Тореллі С. Імператриця
Катерина II

Катерина II (1762-1796)

- внаслідок російсько-турецьких війн до Росії приєднано Північне Причорномор'я, Крим, Кубань, східну Грузію;
- зруйнувала Запорозьку Січ, ліквідувала автономію Гетьманщини;
- внаслідок трьох поділів Польщі до Росії приєднано Правобережну Україну, Білорусію, Латвію, Литву, Курляндію;
- видала “Маніфест про здирства”, яким оголосила війну корупції;
- Катерині II приписують слова: “краще залишити шахрая на його місці, ніж міняти на іншого, який ще на накрив удосталь”;

- заснувала Ермітаж і Публічну бібліотеку;
- купувала твори і надавала фінансову підтримку іноземним митцям і вченим;
- російські митці і вчені державною підтримкою були обділені, багато з них зазнавало утисків і переслідувались (М.Ломоносов, О.Радищев, М.Новиков).

О.Пушкін назвав Катерину II “Тартюфом у спідниці і короні”

Суспільний лад Росії. Дворянство

Петро I

- урівняв у правах боярство і дворянство, закріпивши землі у власності дворян;
- за “Указом про єдиноспадкування” вотчина передавалася у спадок старшому сину;
- молодші сини зобов'язані служити на адміністративній посаді чи у війську, за що отримували заробітну плату;
- відповідно до Табеля про ранги дворянство починало службу з 1-го, найнижчого рангу;
- особисте дворянство могли отримати представники 3-го стану із зарахуванням на посаду 1-го рангу, 8-й ранг давав право на спадкове дворянство.
- недоумкуватих поміщиків, нездатних ні до науки, ні до служби, належало відлучати від управління селянами і не дозволяти одружуватись.

Суспільний лад Росії. Дворянство

Анна Іванівна
І Бірон

- відмінено “Указ про єдиноспадкування”;
- засновано шляхетський кадетський корпус, випускникам присвоювався офіцерський ранг;
- служба обмежена 25 роками;
- на службу дворян записували з народження.

Єлизавета
Петрівна

- власність на землю і селян проголошена монопольним правом дворянства;
- дворяни отримали привілеї на монопольне виробництво вина.

Петро III

- у мирний час дворянство звільнялося від обов'язку військової служби

Катерина II

- підтверджено звільнення дворянства від обов'язку військової служби, сплати податків і тілесних покарань;
- військова служба – почесне право дворянина;
- засновано губернські і повітові дворянські зібрання;
- дворянство поділено на 6 розрядів. Залежно від титулу і способу одержання дворянського звання;
- збідніле дворянство обмежувалося в правах.

Суспільний лад Росії

чорне
(неодружені)

біле
(одружені)

духівництво

ченці, єпископат

парафіяльні
священики;
дяки

Олексій
Михайлович

- церква залишалася великим землевласником;
- збережено юрисдикцію церкви над особами духовного стану та їх сім'ями;
- звільнені від сплати податків;

За ініціативи і під керівництвом патріарха Нікона проведено церковну реформу:

- виправлено за грецьким зразком і уніфіковано богослужбові книги ;
- запроваджено хресне знамення трьома пальцями;
- земні поклони замінено поясами та ін;

Реформи Нікона призвели до церковного розколу і появи старообрядців.

Нікон відстоював ідею домінування духовної влади над світською, як наслідок – втратив підтримку царя і був засланий у віддалений монастир.

За клопотанням Федора Олексійовича у 1682 р. східні патріархи поновили Нікона у сані патріарха.

Суспільний лад Росії. Духівництво за Петра I

Церква повністю підпорядкована світській владі:

ліквідував патріаршество і заснував Святіший Синод – державний орган управління справами церкви, який діяв до 1917 р.;

духовенство зобов'язане прославляти реформи царя;

за наказом царя оголошувалася анафема (приклад – Мазепа);

заборонено засновувати нові монастирі, обмежувалася кількість ченців, встановлено штат духівництва: 1 священник на 100-150 дворів;

дозволено, за умови сплати особливого податку, відправляти богослужіння старообрядцям, а також католикам і протестантам;

Суспільний лад Росії. Духівництво за Петра I

після поразки під Нарвою цар наказав переплавляти дзвони на гармати;

ченці і черниці зобов'язувалися до фізичної праці (столярство, рукоділля і т.ін)

відкрито духовні школи, які утримувалися коштом архієреїв і монастирів;

діти священників, які не здобули освіти, виключалися із духовного стану;

миряни зобов'язувалися до щорічної сповіді, за ухилення – штраф;

штрафом карався і священник, який не доніс про відсутність мирянина, за недонесення вчетверте – позбавлявся сану і засилався на каторгу;

за розмови під час богослужіння мирянин карався штрафом;

дізнавшись під час сповіді про вчинений державний злочин, чи про підготовку до нього, а також про осуд царських реформ, священник був зобов'язаний донести відповідним органам;

широко практикувалися тілесні покарання священнослужителів за вчинені протиправні дії.

духівництво

Катерина II

- здійснила секуляризацію церковних земель;
- великі монастирі перебували на державному утриманні, малі існували за рахунок пожертвувань мирян;
- єпископами і настоятелями монастирів призначалися майже виключно уродженці “Великоросії”

Павло
Петрович

проголосив себе главою Російської
Православної Церкви

Суспільний лад Росії

регулярні
громадяни

купці (з 1775 р. –
ті, що володіли капіталом
понад 500 р.), входили
до першої гільдії

сплачували податок у
розмірі 1 % від
капіталу

власники підприємств
(формувався верства
з числа купців, дворян,
розбагатілих ремісників,
селян)

звільнені від:
рекрутських наборів;
постою;
втручання у їх справи
місцевої адміністрації

міське
населення

торговці (капітал –
менше 500 р.) входили до
другої та третьої гільдії

сплачували
подушний податок

ремісники (з 18 ст.
об'єднувалися у цехи)

нерегулярні
громадяни

- державні селяни;
- кріпаки
- ремісники, що розорилися;
- селяни-відходники;
- рекрути, жебраки

працювали на
підприємствах,
отримували
заробітну плату

Суспільний лад Росії. Селянство

палацові
(7 %)

повинності:

- переважно сплачували грошовий податок;
- виконували усі господарські роботи

- мали більше свободи;
- могли займатися промислами

поміщицькі

повинності:

- родючі ґрунти – панщина, неродючі – грошовий податок

Заборонено змінювати місце проживання без дозволу власника.

Їх дозволялося продавати, розділяючи сім'ї.

Перебували під юрисдикцією власника, йому дозволялося:

- карати (за винятком смертної кари);
- засилати на каторгу
- віддавати в рекрути.

приватно-власницькі
(53 %)

повинності:

- працювали на заводах

посесійні

СЕЛЯНСТВО

церковні
(14 %)

на родючих ґрунтах
відпрацьовували
панщину, неродючі –
грошовий оброк;
виконували усі види
господарських робіт

- заборонялося самовільно залишати місце проживання;
- під юрисдикцією церковного суду, покарання менш жорстокі;
- після секуляризації церковних земель (1764р.) отримали назву економічних, за правовим становищем прирівняні до державних

чорносошні – жили на
околицях із суворим кліматом

- мали певну свободу;
- сплачували оброк;
- займалися промислами

державні
(25 %)

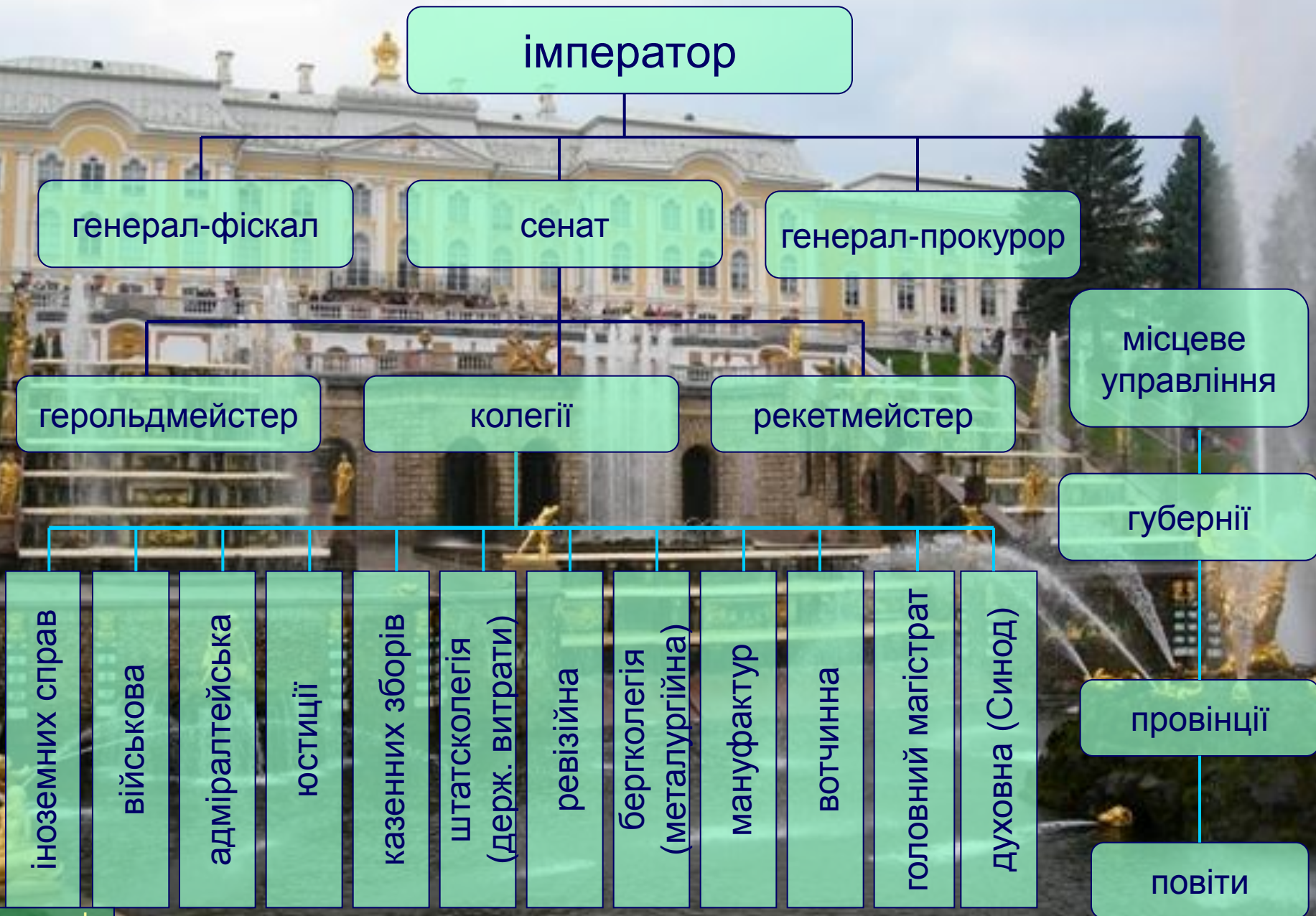
приписні – працювали на заводах

- податок не платили;
- отримували заробітну плату

однодворці – в чорноземних
губерніях

- сплачували подушний податок;
- несли рекрутську повинність

Державний лад при Петрі I

Артикул воїнський

Збірка норм кримінального, кримінально-процесуального та державного права.

Підготовлена за безпосередньої участі Петра I.

Поява Артикулів пов'язана із формуванням у Росії регулярної армії.

Інструкціи
и
Артикулы
военныя,
при том же
и краткая примѣчанія:
Напечатаны повелѣніемъ
Царского величества.

вЪ СанктъПетербурхѣ.
Лѣта Господня . 1714.
Декабря въ 22 днь.

Під час розробки Артикулів використано норми, датського, голландського, пруського, австрійського права.

Артикул воїнський

При призначенні
покарання
враховувалася
суб'єктивна сторона
злочину

- розрізнялися
злочини, вчинені
навмисно, з
необережності,
випадково;
- вводилося
поняття необхідної
оборони, крайньої
необхідності,
афекту.

обставини, які
пом'якшували
покарання

- неповноліття;
- психічне
захворювання;
- “незвичка до
служби”

обставини, які
обтяжували
покарання

- стан алкогольного
сп'яніння;
- вчинення злочину
повторно;
- вчинення
убивства з
особливою
жорстокістю;
- убивство матері,
батька, дитини,
офіцера;
- великий розмір
завданої шкоди.

Артикули воїнські

злочини

покарання

проти
релігії

чаклунство,
ідолопоклонство

якщо доведено

якщо сумніви

спалення

тілесні покарання
і ув'язнення

богохульство

відрізування язика

злісне богохульство

смертна кара

проти
держави

словесна образа монарха

відсікання голови

намір вбити монарха

четвертування

Артикули воїнські

злочин

покарання

посадові

хабарництво

залежно від
обставин і
розміру

конфіскація майна і
тілесні покарання

смертна кара

проти
порядку
управління
і суду

лжесвідчення

відрубання двох пальців (якими
присягав) і каторжні роботи

вирубка корабельного дубу

штраф

майнові

крадіжка

вперше,
вдруге,
втретє,
вчетверте

6 рядів шпіцрутенів;

12 рядів шпіцрутенів

відрізання носа, вуха,
каторжні роботи

смертна кара

під час пожежі, паводку,
чи державного майна

повішення

Артикули воїнські

злочин

покарання

образа офіцера

на розсуд суду

тілесні покарання, або смертна кара

погроза старшому за званням фізичною розправою

у мирний час

побиття шпіцрутенами

у поході

смертна кара

Умисне невиконання наказу

смертна кара

жорстоке поводження офіцера з солдатом

офіцера під суд, покарання: на розсуд суду

необережність, сон під час караулу

смертна кара і для офіцера, і для солдата

ухилення солдата від виконання своїх обов'язків

смертна кара через розстріл

військові

Артикули воїнські

злочин

покарання

відсікання голови

побиття шпіцрутенами,
штраф

колесування

звільняло від покарання

повішення: живого - за шию,
мертвого – за ноги

проти
особи

убивство

навмисне

з необережності

батьків, офіцера

вчинене випадково

дуель

проти сім'ї
і моралі

зґвалтування

кровозмішення

гомосексуалізм, зоофілія

призначалася
експертиза

смертна кара, або
каторга

смертна кара

тілесні покарання

Значення Артикулів воїнських

Були основним джерелом права для військовослужбовців впродовж 150 років

Здійснили великий вплив на формування загальнодержавного кримінального законодавства